

УДК 343.575+351.761.31 (477)

Ю.О. Данилевська

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО
СТ. 311 КК УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ
УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМИ**

Висвітлено проблемні питання застосування ст. 311 КК України та запропоновано шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: *прекурсори наркотичних засобів та психотропних речовин, незаконний збут, мета злочину.*

Освещены проблемные вопросы применения ст. 311 УК Украины и предложены пути их разрешения.

Ключевые слова: *прекурсоры наркотических средств и психотропных веществ, незаконный сбыт, цель преступления.*

The problems of application of the art. 311 of the Criminal Code of Ukraine are considered; the ways of their salvation are proposed.

Key words: *precursors of narcotics and psychotropic substances, illegal sale, purpose of a crime.*

Як відомо, проблема незаконного, передусім злочинного, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів останніми роками не втратила своєї актуальності. Так, за даними МВС України, наркозлочини традиційно посідають друге місце у структурі злочинності. На думку дослідників, проблема протидії злочинам у сфері обігу наркотиків має кілька аспектів, один з яких – жорсткий контроль з боку держави за обігом як самих наркотичних засобів, так і хімічних речовин, за допомогою яких вони виробляються та виготовляються, так званих прекурсорів наркотичних засобів або психотропних речовин [1, с. 30]. Разом із тим, слід зауважити, що такі речовини в силу специфічних властивостей широко використовуються у промисловості (передусім, медичній), науці, техніці, сільському господарстві та побуті. Тому, з одного боку, через необхідність широкого використання прекурсорів, а з іншого – запобігання створенню умов для незаконного виробництва або виготовлення наркотиків та психотропів, держава, в особі відповідних органів, встановила заходи контролю над прекурсорами або обмежила обіг деяких з них.

Ураховуючи суспільну небезпеку незаконного обігу наркотиків, законодавець встановив найбільш суворий вид юридичної

відповідальності – кримінальну за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання сировини, необхідної для створення наркотиків або психотропів – прекурсорів, передбачену ст. 311 КК України.

Дослідженню цієї кримінально-правової норми у різні часи присвятили свої праці такі науковці як Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, О.П. Горох, А.А. Музика, Д.Й. Никифорчук, О.В. Наден, І.Г. Поплавський, В.В. Устименко, Є.В. Фесенко, М.С. Хруппа та інші. Між тим, окремі аспекти кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів є недостатньо дослідженими. Тому метою цієї роботи є висвітлення проблемних питань застосування ст. 311 КК України та шляхи їх розв'язання.

Склад розглядуваного злочину сконструйований таким чином, що в ньому прямо вказується на його предмет – прекурсори. Не дивлячись на те, що поняття прекурсорів застосовується в кримінальному законодавстві, для його тлумачення слід звертатися до інших нормативно-правових актів, оскільки диспозиція норми, описаної у ч. 1 ст. 311 КК України, є бланкетною, про що свідчить вказівка на незаконність дій з прекурсорами.

Звернення до законодавства, яким врегульовано порядок обігу прекурсорів, дозволяє зробити висновок, що основним нормативно-правовим актом у цій царині є Закон України від 15 лютого 1995 року № 60 "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори". Так, ст. 1 цього Закону визначає прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин як речовини, які використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

У цьому ж законі наведено поняття Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (далі – Перелік), як згрупованих у списки наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до таблиць I–IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами України (наразі чинним є Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня

2000 року № 770 "Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів" зі змінами та доповненнями). До відповідно пронумерованих списків таблиць Переліку наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори включаються з урахуванням доцільності їх використання у медичній практиці та залежно від ступеня їх небезпечності для здоров'я людини і застосовуваних заходів контролю.

Так, таблиця IV містить прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин, включені до списку № 1 "Прекурсори, обіг яких обмежено і стосовно яких встановлюються заходи контролю" (N-ацетилантранілова кислота, ергометрин, ерготамін, ефедрин, ізосафрол, лізергінова кислота, 3,4-метилendioксифеніл-2-пропанон (3,4-МДФ-2П), піперональ, псевдоефедрин, сапрол, фенілацетон, фенілпропаноламін (ФПА, норепедрин), ангідрид оцтової кислоти, фенілоцтова кислота), і до списку № 2 "Прекурсори, стосовно яких встановлюються заходи контролю" (антранілова кислота, ацетон, етиловий ефір, калію перманганат, метилетилкетон, піперидин, сірчана кислота, соляна кислота, толуол).

Слід відмітити, що у ст. 311 КК України диференційовано відповідальність за незаконні дії з прекурсорами залежно від їхнього розміру, який визначено у таблиці 3 "Великі та особливо великі розміри прекурсорів, що знаходяться у незаконному обігу" наказу МОЗ України від 01 серпня 2000 року № 188 "Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу". Частина 2 ст. 311 КК України встановлює більш сувору відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів з метою їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин у великому розмірі, а ч. 3 цієї статті дозволяє притягти до відповідальності особу за вказані дії вчинені в особливо великих розмірах.

З цього приводу видається цікавою пропозиція Є.В. Фесенка щодо вдосконалення ч. 1 ст. 311 КК України, зокрема, на його думку, щоб запобігти зайвій криміналізації перелічених діянь, слід встановити обов'язковою ознакою незаконного виготовлення, зберігання прекурсорів тощо їх значний розмір [2, с. 139].

Звернення до зарубіжного законодавства демонструє, що незаконні дії з прекурсорами криміналізовано в переважній більшості країн СНД (Азербайджан – ст. 234.3, Білорусь – ст. 328, Грузія – ст. 260, Казахстан – ст. 263, Киргизія – ст. 247, Молдова – ст. 217, Росія – ст. ст. 228.3, 228.4, Таджикистан – ч. 1 ст. 200, ч. ч. 2, 3 ст. 201), державах Балтії (Латвія – ст. 255, Литва – ст. 266, Естонія – ст. 189), окремих європейських країнах (Болгарія – ч. 1 ст. 354а, Іспанія – ст. 371).

Що стосується диференціації кримінальної відповідальності залежно від розміру прекурсорів, то, наприклад, в КК РФ у ч. 1 ст. 228.3 встановлено відповідальність за незаконні придбання, зберігання або перевезення прекурсорів наркотичних засобів або психотропних речовин, а також за незаконні придбання, зберігання або перевезення рослин, які містять прекурсори наркотичних засобів або психотропних речовин, або їх частин, які містять прекурсори наркотичних засобів або психотропних речовин, у великому розмірі. А ч. 2 цієї статті посилює відповідальність за вказані дії, скоєні в особливо великому розмірі. Так само в ст. 228.4 КК РФ вирішується питання щодо незаконного виробництва, збуту або пересилання прекурсорів.

У той же час, наприклад, в КК Республіки Білорусь та в Пенітенціарному кодексі Естонської Республіки у відповідних статтях не диференційовано відповідальність залежно від розміру прекурсорів.

Аналіз судової практики застосування ст. 311 КК України, а саме 80 вироків за цієї нормою, винесених судами всіх областей України, а також міст Києва та Севастополя, у період з 01 січня 2010 року до 01 січня 2013 року¹ свідчить, що у переважній більшості випадків предметом цього злочину виступають ангідрид оцтової кислоти, соляна та сірчана кислоти, ефедрин і псевдоефедрин, отримані з лікарських засобів. За вказаний період часу за ч. 1 ст. 311 КК України за ознакою незаконних дій з такими прекурсорами як соляна та сірчана кислота були випадки засудження осіб, у яких було вилучено вказані прекурсори у розмірі менше 10 мл.

¹ За даними Єдиного державного реєстру судових рішень станом на 09 - 10 січня 2013 року.

Так, типовим є наступний приклад – 17 липня 2012 року вироком Чорноморського районного суду Автономної Республіки Крим за ч. 1 ст. 311 КК України було засуджено особу, яка у невстановленої слідством людини придбала, а потім перевезла та зберігала ангідрид оцтової кислоти у розмірі не менше ніж 0,81 г з метою виготовлення наркотичного засобу без мети збуту [3].

Разом із тим, за ч. 1 ст. 311 КК України можуть бути засуджені особи за незаконні дії з соляною та сірчаною кислотою у розмірі до 20 л., очевидно, що суспільна небезпека наведеного злочину і дій з прекурсорами у розмірі до 20 л. є різною. На нашу думку, у наведеному вирокі та подібних випадках питання притягнення до кримінальної відповідальності повинно вирішуватися з урахуванням ч. 2 ст. 11 КК України – не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Ураховуючи викладене, вважаємо, що у ч. 1 ст. 311 КК України доцільно обмежити розмір прекурсорів наркотичного засобу або психотропної речовини вказівкою на великий розмір, тому з ч. 2 цієї статті слід виключити словосполучення "у великих розмірах", а криміналізувати дії з прекурсорами в особливо великому розмірі, відповідно з ч. 3 цієї статті вказівку на особливо великий розмір виключити.

Дослідження об'єктивної та суб'єктивної сторони злочинів, описаних у різних частинах статті, що розглядається, також дозволяє виявити певні неузгодженості та запропонувати шляхи їх усунення.

З аналізу диспозиції норми, описаної у ч. 1 ст. 311 КК України, можна зробити висновок, що незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів з метою їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин є закінченим злочином з моменту вчинення діяння незалежно від того, чи буде в подальшому реалізована законодавчо зазначена мета – їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, тобто їх можна віднести до

злочинів з усіченим складом, як таких момент юридичного закінчення яких пов'язується із вчиненням діяння, яке за своїм загальним кримінально-правовим змістом є незакінченим злочином – готуванням або замахом. Як наслідок, для кваліфікації за ч. 1 ст. 311 КК України вищеперелічених дій необхідною умовою є наявність мети – а саме використання таких прекурсорів для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин.

У той же час, указана норма містить ще одну форму об'єктивної сторони злочину – збут прекурсорів (ч. 2 ст. 311 КК України), який слід розглядати як самостійний склад злочину, а не як кваліфікуючу ознаку. Оскільки, як слушно зауважує В.О. Навроцький, якщо частина статті чи окрема стаття не передбачає всіх ознак основного складу, то це означає, що вона містить не кваліфікований, особливо кваліфікований вид складу цього злочину, а склад зовсім іншого, самостійного злочину [4, с. 450 – 451].

Незаконний збут прекурсорів відноситься до злочинів з формальним складом, оскільки законодавець криміналізував лише діяння без зазначення суспільно небезпечних наслідків. Зауважимо, що у ч. 2 ст. 311 КК України при описі об'єктивної сторони у формі незаконного збуту прекурсорів відсутня вказівка на будь-яку мету та попередній спосіб отримання. Тобто, за правилами буквального тлумачення, для притягнення до кримінальної відповідальності за цією нормою достатньо встановити факт незаконного збуту прекурсорів незалежно від того, яким чином – законним чи незаконним особою набула прекурсор, що у подальшому збула, та з якою метою було зроблено відчуження.

У контексті цього цікавою видається судова практика. Наприклад, вироком Верховинського районного суду Івано-Франківської області 22 жовтня 2012 року було засуджено жінку за ч. 2 ст. 311 КК України. Жінка, як приватний підприємець, займалася роздрібною торгівлею будівельними й супутніми товарами та незаконно у невстановленого чоловіка придбала для реалізації 4 пляшки соляної кислоти, щоб реалізовувати її як засіб для зняття іржі з металу та нальоту з сантехніки. Продавши пляшки з соляною кислотою вона була затримана працівниками міліції. Дії жінки були кваліфіковані судом як незаконне придбання з метою збуту та збут прекурсорів [5]. Як бачимо, суд встановив спосіб

отримання прекурсору – незаконне придбання з метою збуту, мета ж збуту у вирокі не зазначена з чого можна зробити висновок, що на думку суду, вона на кваліфікацію за ч. 2 ст. 311 в частині збуту не впливає.

На нашу думку, якщо криміналізація незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів (ч. 1 ст. 311 КК України) відбулася тільки за умови, що такі дії вчинюються з певною метою – використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, то і незаконний збут прекурсорів (ч. 2 ст. 311 КК України) може бути інкримінований особі лише за умови, що вона усвідомлювала, що здійснює збут прекурсорів з метою їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин.

Сам по собі незаконний збут прекурсорів не можна розглядати виключно як злочин у сфері обігу наркотиків та як такий, що посягає на здоров'я населення. Незаконний збут прекурсорів може посягати і на відносини у сфері господарської діяльності, оскільки обіг прекурсорів – це ліцензована в Україні діяльність, прекурсор наркотичного засобу або психотропної речовини широко застосовується у різних галузях промисловості і дії з ним без спеціальної мети – продовження незаконного обігу наркотику, не є суспільно небезпечними для здоров'я населення. Тому, спірною видається пропозиція Є.В. Фесенка щодо повного виключення обмежень щодо мети зазначених дій. Водночас, щоб запобігти зайвої криміналізації цих діянь, ним пропонується, як зазначалося вище, встановити обов'язковою ознакою незаконного виготовлення, зберігання прекурсорів тощо їх значний розмір [2, с. 138 – 139].

Таким чином, наявність вказаної мети є необхідною та криміноутворюючою ознакою складу злочину, передбаченого ст. 311 КК України. Відсутність такої мети, невстановлення її свідчить про неможливість кваліфікації скоєних діянь за вказаною нормою. Як слушно зауважують науковці, її встановлення має велике значення для кваліфікації дій за цією статтею та відмежуванню їх від випадків, коли такі дії спрямовані на виробництво, виготовлення прекурсорів для виробничих або побутових потреб [6, с. 28].

Слід відмітити, що у КК України, крім ч. 2 ст. 311, також криміналізовано збут прекурсорів у ч. 1 ст. 312 КК України. Проте, на

відміну від ч. 2 ст. 311 КК України, в якій не зазначено мети цього діяння, у ч. 1 ст. 312 КК України вказано на мету збуту – для виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Крім цього, перш ніж збувати прекурсори, їх необхідно отримати одним із способів – шляхом викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства з метою подальшого збуту.

З цього приводу слухним видається зауваження Є.В. Фесенка, що алогічними є диспозиції ч. 2 ст. 311 і ч. 1 ст. 312 КК України в тому, що в обох цих нормах зазначено мету збуту прекурсорів або їх збут, але через неузгодженість санкцій цих статей судові вирoki можуть бути навіть абсурдними. Зокрема, за збут придбаних прекурсорів можливе покарання до п'яти років позбавлення волі, а за збут викрадених – до трьох [2, с. 138].

На нашу думку, для розв'язання цієї неузгодженості слід виключити з ч. 1 ст. 312 КК України таку форму об'єктивної сторони цього злочину як "їх збут для виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів", оскільки вважаємо, що диференціація відповідальності за незаконний збут прекурсорів залежно від способу їх попереднього отримання є надмірною криміналізацією незаконних дій з прекурсорами. З урахуванням нашої пропозиції ч. 1 ст. 311 та ч. 1 ст. 312 КК України буде диференційовано відповідальність за незаконні дії з прекурсорами залежно від способу вчинення злочину та мети, а незаконний збут прекурсорів з законодавчо визначеною метою незалежно від способу їх попереднього отримання буде криміналізовано у ч. 2 ст. 311 КК України.

Що стосується законодавчого закріплення мети незаконного збуту прекурсорів у ч. 2 ст. 311 КК України, то необхідно звернути увагу на законодавчий опис мети у ч. 1 ст. 312 КК України, де вказано – для виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Як бачимо, на відміну від ч. 1 ст. 311 КК України, у ч. 1 ст. 312 КК України є вказівка на аналоги наркотичних засобів чи психотропних речовин. На нашу думку, такий крок є правильним, оскільки прекурсори дійсно використовуються, в тому числі, і для виробництва або виготовлення аналогів наркотичних засобів чи психотропних речовин.

З огляду на викладене, пропонуємо доповнити ч. 1 та ч. 2 (для незаконного збуту прекурсорів) цієї статті вказівкою на спеціальну мету злочину – з метою їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а ч. 4 цієї статті доповнити (після слів "...що призначалися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин...") словосполученням "або їх аналогів".

Крім цього, пропонуючи шляхи удосконалення норми, що розглядається, слід підтримати пропозицію В.І. Борисова, на думку якого за межами ч. 3 ст. 311 КК (особливо кваліфікуючі ознаки розгляданого злочину – особливо великий розмір прекурсорів або вчинення дій організованою групою) залишилося посилення на дію – незаконний збут прекурсорів, яка передбачена в ч. 2 цієї статті, вочевидь, що цей недолік може бути усунений лише шляхом законодавчих змін до ст. 311 КК [6, с. 31]. Зауважимо, що поза дією ч. 3 ст. 311 КК України залишилися також і інші діяння, передбачені ч. 2 цієї статті. Тому пропонуємо викласти ч. 3 ст. 311 КК України у такій редакції: "Дії, передбачені частиною першою або частиною другою, вчинені організованою групою або в особливо великих розмірах".

Підбиваючи підсумки викладеному, слід констатувати, що на законодавчому рівні запроваджено механізми протидії незаконному обігу прекурсорів наркотичних засобів або психотропних речовин, разом із тим кримінально-правові норми у цій сфері містять окремі недоліки, усунення яких сприятиме більш ефективній боротьбі з незаконним обігом наркотиків.

Використана література:

1. Чернишов В.Л. Проблеми обігу прекурсорів у закладах охорони здоров'я України / В.Л. Чернишов // Економіка, фінанси, право. – 2010. – № 2. – С. 29 – 33.
2. Фесенко Є.В. Кримінально-правові засоби протидії злочинам проти здоров'я населення / Є.В. Фесенко // Вісник Кримінологічної асоціації України : збірник наукових праць [редкол. Л.М. Давиденко, Т.А. Денисова, О.М. Джужа та ін.]. – Х.: Золота миля, 2012. – С. 135 – 143.
3. Вирок Чорноморського районного суду Автономної Республіки Крим від 17 липня 2012 року у справі № 123/1533/2012 [Електронний ресурс] // Сайт Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25151377>.

4. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник / Навроцький В.О. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
5. Вирок Верховинського районного суду Івано-Франківської області від 22 жовтня 2012 року у справі № 0903/948/2012 [Електронний ресурс] // Сайт Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26923381>.
6. Борисов В.І. Кримінальна відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів / В.І. Борисов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень / За заг. ред. А.А. Музики. – К. : КЮІ КНУВС. – 2005. – С. 24 – 33.

УДК 343.61(410)

Ю.Г. Старовойтова

■ **КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВА
ЗА ПРАВОМ АНГЛІЇ**

Стаття присвячена з'ясуванню ключових юридичних ознак основних видів вбивства за кримінальним правом Англії. На підставі аналізу англійської судової практики зроблено спробу систематизувати сформульовані в ній положення щодо відповідальності за вбивство, відмежування вбивства від незлочинного спричинення смерті.

Ключові слова: *загальне право, судовий прецедент, вбивство, просте вбивство, кваліфіковане вбивство, "винне діяння", "винний розум", злий намір, груба недбалість*.

Статья посвящена определению ключевых юридических признаков основных видов убийства по английскому уголовному праву. На основании анализа английской судебной практики сделана попытка систематизировать разработанные в ней положения об ответственности за убийство, отграничении убийства от неправомерного причинения смерти.

Ключевые слова: *общее право, судебный прецедент, убийство, простое убийство, квалифицированное убийство, "виновное деяние", "виновный разум", злое намерение, грубая небрежность*.

In the article the key legal characteristics of the main types of unlawful homicide by English criminal law are identified. The provisions on criminal liability for unlawful homicide made out by judicial practice are tried to systematize with reference to court decisions.

Key words: *common law, judicial precedent, homicide, manslaughter, murder, actus reus, mens rea, malice aforethought, gross negligence*.